

PETRILA –

CAPITALA CULTURALĂ A VĂII JIULUI

În perioada 7-11 octombrie 2019, Universitatea Transilvania din Brașov (prin Facultatea de Litere), în colaborare cu Universitatea Radford din Virginia, SUA (prin Programul de Studii Apalașe), a organizat conferința internațională de studii culturale, sociale și ecologice *Appalachian/Carpathian International Conference – Making Place: Transitional and Post-Industrial Development In Mountain Communities*. La acest eveniment au fost prezenți peste 55 de participanți din centre universitare și de cercetare din țară și din străinătate, cu preponderență din Statele Unite ale Americii.

În primele două zile ale conferinței care s-a desfășurat la Aula Universității Transilvania s-au prezentat lucrări ce au abordat teme interdisciplinare legate de dezvoltarea comunităților montane aflate în zone post-industriale, reprezentări critice ale culturilor montane în literatură și arte, patrimoniu etnologic, agricultură și exploatare forestieră sustenabilă, turism ecologic, diversificare economică și teme comune legate de viața comunităților din munții Apalași și Carpați. Toate acestea au fost însoțite de două expoziții de fotografie documentară: Jonas Becker, MFA – *Better or Equal Use* și Donald Edward Davis, PhD – *Finding Home: an Appalachian/Carpathian Odyssey*. Succesul conferinței a fost asigurat de transferul de cunoaștere, de schimbul de idei și mai ales de excursia organizată în Valea Jiului în ultimele trei zile. Acolo, participanții au avut ocazia să viziteze diferite spații din orașul Petrila care atrag activități culturale și să descopere cum arta poate fi un catalizator în fostele comunități miniere.

Petrila, un mic orașel de pe Valea Jiului, a găzduit mai mult de un veac și jumătate cea mai mare și mai adâncă mină de exploatare a cărbunelui din România. În anul 2015, însă, mina Petrila și-a încetat activitatea și, din exploatare minieră, a fost transformată în exploatare culturală, aspect ce a salvat-o de la un epilog lamentabil. Cel care a reușit să stopeze demersurile pentru demolarea clădirilor de la mina Petrila și s-a ocupat de regenerarea peisajului industrial este remarcabilul vizionar și artist Ion Barbu, unul dintre cei mai cunoscuți caricaturiști politici din România, care a colaborat cu publicații ca „Academia Cașavencu”, „Adevărul”, „Dilema Veche”, „România Liberă” etc. Ion Barbu a lucrat ca topograf la mina Petrila timp de 15 ani, iar când autoritățile au decis că mina trebuie închisă iar

clădirile din ansamblul minier demolate, acesta, susținut de mineri și de câțiva membri ai comunității, a venit cu un plan care să salveze și să transforme clădirile abandonate în muzee și centre culturale, în vederea conturării unei identități post-industriale locale.

Din momentul în care ai intrat în Petrila, te simți ca și când ai fi aterizat pe o altă planetă, iar această experiență îți se promite încă de la început, cu prima casă ce îți iese în cale și pe care stă scris: *Petrila, o lume ce nu seamănă cu nicio așezare posibilă, cu nimic și nimeni de nicăieri...* (Ion D. Sîrbu). Pe fundal se conturează sfios peisajul a ceea ce, cândva, nu de mult, a fost motivul principal de existență al acestui oraș, mina de huilă Petrila. Odată ajuns în curtea minei, poți spune că ești cu adevărat pe Planeta Petrila, iar după numai câteva ore de gravitat în jurul ei, vei realiza că este o experiență inițiativă ce te va schimba pentru totdeauna.

Prima clădire pe care Ion Barbu ne-a invitat să o vizităm, casa pompelor, se numește, în mod ironic, *Centrul Pompadou*.

Acesta este descris ca fiind epicentrul Petrilei și a fost transformat din clădire abandonată într-un centru comunitar pentru spectacole de teatru și proiecte de artă participative care evidențiază moștenirea unică a regiunii și oferă speranță pentru un viitor post-cărbune. Nu întâmplător i s-a dat un nume atât de asemănător cu *Centrul Pompidou*, care găzduiește cel mai mare muzeu de artă modernă din Europa și multe alte instituții culturale. Am fost poftiți înăuntru de Ion Barbu și de Cătălin Cenușă, fost miner salvator, acum în funcția de salvator cultural. Cătălin a fost cel care, în cea mai mare parte, ne-a povestit, pas cu pas, despre viața de miner, ba mai mult decât atât, ne-a facilitat accesul la o mică parte din viața unui miner. Aici am fost întâmpinați cu mâncarea tradițională a minerilor de dinainte să intre la lucru în mină, cât și de cea de după ieșirea din mină. Tot aici, pe peretele cel mai îndepărtat al încăperii, numit *Zidul Plângerii*, sunt pictate numele tuturor minerilor care au murit în mină, împreună cu data morții lor.

Școala de calificare și mina-școală au fost următoarele pe lista de activități propusă de Ion Barbu și Cătălin Cenușă, locuri în care am descoperit pașii pe care orice viitor miner îi avea de parcurs în drumul său către calificare. După partea teoretică, însoțită de examenul scris aferent, unde minerii trebuiau să obțină un punctaj minim de 42 din 45 de puncte, urma partea practică din mina-școală. Cătălin ne-a explicat că aceasta este o reproducere a unei mine, o mină

de suprafață, în care ceea ce vedem nu reprezintă realitatea din subteran. Singura realitate care se poate vedea aici este cărbunele și asta pentru că ultima tonă, extrasă în 2015, a fost transferată în această mină. Fiecare bulgăre de cărbune a fost apoi lăcuit, pentru că altfel s-ar dezintegra în contact cu aerul, și expus într-un vagonet, pentru că mina Petrila nu va mai putea da cărbune niciodată. Tot ce este aici va rămâne o amintire, iar această ultimă tonă de cărbune, de o frumusețe stranie, a devenit piesă de muzeu.

Vizita participanților americani s-a potrivit la fix cu momentul inaugurării unei noi galerii de artă de la mina Petrila, ocazie de care Ion Barbu s-a folosit pentru a-i ruga să taie panglica expoziției, chiar în sala de pontaj a minerilor, un loc istoric, pe treptele căruia au pășit, de-a lungul vremii, personalități precum Dumitru Prunariu, Nadia Comănești sau celebrul Cor Madrigal. Noua galerie de artă ce îl omagiază pe fostul președinte al României, Ion Iliescu, a fost deschisă în baia minerilor, un loc de asemenea încărcat de istorie, foarte drag lui Ion Barbu. De ce? Pentru că baia

minerilor „a jucat” în două filme de referință: *Prea Târziu* al lui Lucian Pintilie și *Planeta Petrila* al lui Andrei Dăscălescu. Întrebat de ce a ales să dedice această expoziție lui Ion Iliescu, Ion Barbu a răspuns: „Știți foarte bine că a fost o vreme, în anii '90, în care nea Nelu a chemat minerii, iar acum, după 30 de ani, ne-am gândit să-l chemăm și noi înapoi”. Expoziția încropită în baia minerilor este alcătuită din expresii și caricaturi ce vorbesc despre fostul președinte al României într-un mod cât se poate de sarcastic. Plasată strategic, prima caricatură de care te lovești, odată intrat în sală, te avertizează că: *Iliescu apare, soarele răsare!* Din nou, nu întâmplător, ultima caricatură, înainte de a ieși din sală, anunță că: *Iliescu apune, asta da minune!*

Lăsându-l pe Iliescu în urmă, ne-am îndreptat către stația de salvare minieră care acum este *Muzeul Salvatorului Miner*,

unic la nivel European, și care găzduiește cele mai vechi aparate de salvare. Dacă până acum am văzut cum lucrau minerii, de data aceasta am descoperit aparatele cu care au lucrat salvatorii mineri și cu care mai lucrează și în prezent. Salvatorii mineri nu erau super-oameni, dar erau aleși dintre cei mai buni mineri, cei care aveau capacitate rapidă de decizie. Salvatorii erau nevoiți să intervină cu aceste aparate în spate (care cântăreau între 14 și 17 kg) pentru a acorda primul ajutor și pentru a izola zona de lucru unde se autoaprindea cărbunul. Cărlin Cenușă ne-a mărturisit, cu vocea tremurândă și ochii umezi, că ține foarte mult la locul acesta, deoarece a fost miner salvator vreme de 15 ani și a vrut să îl scoată în evidență cu ajutorul ideilor lui Ion Barbu: „Sufletul meu e aici. Tot ceea ce am făcut aici am făcut voluntar, tot ceea ce este aici e întreținut de mâna mea proprie și vă cer acordul de a-mi spune dacă sunteți impresionați. Și dacă v-a impresionat ceva, atunci vă rog să scrieți în cartea de la intrare. Îmi doresc ca oamenii care vizitează acest loc să nu plece nemulțumiți de aici, indiferent de situație”.

Următorul spațiu, nedescoperit încă, de pe harta Planetei Petrila a fost *Casa Memorială a lui Ion D. Sîrbu*. Aici, Ion Barbu ne-a povestit, cu umor-i caracteristic, că aceasta este singura casă memorială din România care a fost construită de trei ori și dărâmată de două ori. Ion Dezideriu Sîrbu, filozof și scriitor român, a murit cu 75 de zile

înainte de revoluția din '89. „A fost cel mai tânăr conferențiar universitar din țară și a ajuns cel mai bătrân vagonetar de la mina Petrila”, a spus, amuzat, Ion Barbu. I.D. Sîrbu este considerat cel mai important scriitor român cu literatură de sertar, despre a cărui operă, din păcate prea puțin cunoscută, criticul Monica Lovinescu afirma: „Odată cu lectura operei lui Ion D. Sîrbu poate începe operațiunea de realcătuire a poporului român”.

Această casă tipică de colonie este folosită ca spațiu în care Ion Barbu, împreună cu „cele trei grații care au salvat mina: Ilinca, Ina și Cristina”, așa cum îi place artistului să le numească pe cele trei voluntare, și cu societatea civilă, pun la cale schimbarea Petrilei, dar în același timp funcționează și ca muzeu propriu-zis. Casa este împodobită cu desene făcute de copiii din Petrila sub formă de benzi desenate care spun povestea vieții și a operei lui Sîrbu. Iar un mic detaliu cu care petrilenii se mândresc – poarta roșie din fața casei a fost vopsită de fostul președinte al României, Emil Constantinescu.

Tot aici, spre surprinderea noastră, am avut parte de un ritual aproape biblic, atunci când patru dintre participanții americani au fost selectați să devină cetățeni de onoare ai Coloniei Literare Petrila. Ritualul a constat în spălarea pe mâini a celor patru, cu apă rece, de către simpatica Ina Berar, apoi de luarea amprentei palmelor în ciment, cu ajutorul lui Ion Barbu, care se afla în funcția de *compresor*, spălarea din nou a mâinilor de către Ina, ultima etapă constând în ungerea cu cremă a mâinilor acestora de către mine, selectată pe post de *ungător*. După ce aceste amprente în ciment au fost semnate de către cei patru americani, aceștia au primit câte un certificat de proprietate pentru o bucată de pământ din curtea casei lui Sîrbu. Bucata de pământ este de dimensiunea a două picioare iar Ion Barbu, cu umor negru, le-a propus participanților: „așa că dacă aveți de gând să muriți, vă puteți îngropa aici în picioare”. Ampretele palmelor urmează să fie pictate de către copiii din Petrila și apoi expuse în curtea casei memoriale. După acest drăguț protocol, a venit și rândul nostru, al participanților, să le facem o surpriză acestor oameni speciali care

ne-au primit cu atâta bunăvoință și căldură și, sub sloganul „Make Petrila Great Again!”, le-am oferit o donație ce le va permite să înceapă lucrările la prima Rezidență Cultural-Artistică din Petrila.

Călătoria noastră inițiativă s-a încheiat cu vizitarea *Muzeului Instalatorului Român*, aflat în Petroșani. Muzeul este fără îndoială o capodoperă ce nu trebuie ratată, întrucât turul Planetei Petrila nu ar fi complet fără această cireașă de pe tort sau, după cum probabil ar spune Ion Barbu cu umorul său specific, bomboană de pe colivă. Acest muzeu al sarcasmului și al ironiei usturătoare reușește să facă haz de necaz într-un mod în care nimic de acolo nu e ce pare a fi. Este un omagiu adus celebrului artist Belgian René Magritte, unul dintre preferații lui Barbu, care l-a făcut să înțeleagă că lucrurile nu sunt niciodată așa cum le vedem noi. Celebrul tablou al lui Magritte, *Ceci n'est pas un Matisse*, exemplifică pătrunderea discursului în forma lucrurilor și dezvăluie puterea ambiguă a acestuia de a nega și de a se redobândi. Pe acest model, Ion Barbu a pictat tot exteriorul casei ce găzduiește Muzeul Instalatorului Român cu felurite exemple de „Ceci n'est pas...”, ce țin un discurs aparent negativ, dar care este practic afirmativ: afirmarea unui simulacru. Unul dintre cele mai reprezentative exemple create de Barbu în acest sens este automobilul Matiz care este expus în curtea muzeului și pe care stă scris, negru pe alb, *Ceci n'est pas un Matisse*, o referință la un alt binecunoscut artist francez. Când ai parte de o asemenea experiență ce parcă plutește în fața ochilor tăi, dincolo de spațiu și fără fundație fixă, această ceață care nu se așază nici pe pânză și nici pe o pagină sau zidul unei clădiri, cum ai putea să nu crezi că nu este cu adevărat un Matisse?

Exponatele din muzeu sunt în totalitate creațiile lui Ion Barbu, donate de către acesta. Lucrări și picturi dintre cele mai colorate și mai moderne, evenimente absurde cuceresc un teritoriu dedicat politicii, religiei, culturii și artei și constituie singura alternativă pentru ca orașul minier să nu se destrame. Muzeul Instalatorului Român este cel de-al patrulea creat de Ion Barbu în Valea Jiului, după Casa Memorială Ion D. Sîrbu, Muzeul Mamei și Centrul Pompadour din Petrila.

Participanții americani s-au declarat fascinați de ceea ce au văzut în Valea Jiului și sunt interesați de reconversia zonelor miniere, întrucât în Statele Unite mineritul începe să își restrângă activitatea. Una dintre participante a declarat: „Comunitatea are ce să ne învețe pe noi, americanii. Suntem aici ca să învățăm de la ei și să ne ducem cu câteva lecții acasă. Este multă creativitate, imaginație și este un loc care dă viață comunității”. Ideile lui Ion Barbu sunt inedite și au prins extrem de bine la americani, care au înțeles că ele pot fi aplicate cu umor în orice zonă care are nevoie de conversie profesională.

Deși primul pas de conservare este complet, mulți foști mineri și alți membri ai comunității încă se străduiesc să-și

îndeplinească scopurile. Totuși, povestea Planetei Petrila demonstrează modul în care cultura poate ajuta fostele comunități miniere să identifice resursele locale. Arta poate amplifica vocile locale și poate construi puterea politică ce ar putea duce la noi oportunități pentru aceste orașe miniere. Miile de vizitatori străini și din țară care trec poarta minei confirmă ideea că singura alternativă este cultura. Poveștile și greutățile minerilor care au lucrat și și-au dat viața în subteran schimbă total percepția celor care vedeau în mineri „oamenii răi” ai anilor '90. Iar acest lucru este de mare însemnătate într-o lume pe jumătate ascunsă luminii.

Credit foto: Iulia Salca, Tom Hansell,
Ion Barbu, Ron Roach

